

KOMPENDIUM WIEDZY

dotyczące szkolenia pt. „Metody pracy i aktywizacja osób w kryzysie bezdomności”

Warszawa, 18 września 2023 r.

Szkolenie jest finansowane ze środków Samorządu Województwa Mazowieckiego. Usługa jest wykonywana w ramach zadań realizowanych przez Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej.

Kompendium wiedzy dotyczące szkolenia pt. „Metody pracy i aktywizacja osób w kryzysie bezdomności” zostało opracowane przez Barbarbarę Turzyńską na podstawie treści zawartych w:

1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia, Dz.U. 1997 nr 78 poz. 483.
2. Ustawa o pomocy społecznej.
3. Prawo o stowarzyszeniach, Ustawa o działalności pożytku publicznego i wolontariacie.
4. Ustawa o ochronie praw lokatorów i mieszkaniowym zasobie gminy, Ustawa o dodatkach mieszkaniowych.
5. Ustawa o finansowym wsparciu tworzenia lokali socjalnych, mieszkań chronionych, noclegowni i domów dla bezdomnych.
6. Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy.
7. Ustawa o zatrudnieniu socjalnym Ustawa o spółdzielniach socjalnych.
8. Ustawa o świadczeniach opieki zdrowotnej finansowanych ze środków publicznych.
9. Ustawa o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi.
10. Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej Pokonać bezdomność. Program pomocy osobom bezdomnym (art. 23 ust. 1 pkt 7a ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej).
11. Adamczyk A., Bór L., Gaweł M., Koszutowski A., Łukasiewicz A., Stenka R., Zychowicz B., Podręcznik Streetworkera Bezdomności, Gdańsk 2012.
12. Dębski M., Przyczyny bezdomności i powody pozostawania w niej. Typologie i kwestie sporne, (w:) Dębski M. (red.), Problem bezdomności w Polsce. Diagnoza zespołu badawczego działającego w ramach projektu "Gminny standard wychodzenia z bezdomności", Gdańsk 2010.
12. Mędrzycki R., Zadania administracji publicznej w zakresie przeciwdziałania bezdomności. Studium administracyjnoprawne, Warszawa 2017.
13. Pindral A., Definicje i typologie bezdomności, (w:) Dębski M. (red.), Problem bezdomności w Polsce, Diagnoza zespołu badawczego działającego w ramach projektu „Gminny standard wychodzenia z bezdomności”, Gdańsk 2010.
14. Podgórska-Jachnik D., Praca socjalna z osobami bezdomnymi, Warszawa 2014.

Spis treści:

1. Wprowadzenie – zjawisko bezdomności – skala i analiza przyczyn.
2. Etapy skutecznego procesu wychodzenia z bezdomności.
3. Warunki reintegracji społecznej i zawodowej osób bezdomnych.
4. Wsparcie psychologiczne indywidualne i grupy wsparcia jako czynnik niezbędny w procesie reintegracji oraz skuteczna komunikacja z osobami w kryzysie bezdomności.
5. Metody pracy, aktywizacji zawodowej i asysty osobie w kryzysie bezdomności.
6. Działania socjalno-pomocowe na rzecz osób w kryzysie bezdomności, w tym indywidualna opieka socjalna.

Osoba bezdomna to osoba niezamieszkująca w lokalu mieszkalnym w rozumieniu przepisów o ochronie praw lokatorów i mieszkaniowym zasobie gminy i niezameldowana na pobyt stały, w rozumieniu przepisów o ewidencji ludności, a także osobę niezamieszkującą w lokalu mieszkalnym i zameldowaną na pobyt stały w lokalu, w którym nie ma możliwości zamieszkania.

Bezdomność jest bardzo złożonym zjawiskiem, można wyróżnić różne jej postacie i rodzaje.

P. Koegel i A. Burnan następująco kategoryzują bezdomność:

krótkotrwała, ostra; dotyczy osób, które utraciły miejsce zamieszkania w wyniku szczególnego zbiegu okoliczności; okresowa czyli cykliczna, o której (choć nie należy do rzadkości) niewiele wiemy; długotrwała – przewlekła, która jest kumulacją różnych negatywnych zjawisk dotyczących analizowanego problemu, m.in. przypadki chorób psychicznych.

Przyczyny bezdomności, jak i samo zjawisko, nie są jednoznaczne i uwarunkowane są wieloczynnikowo. Najogólniej ująć je można w następujących kategoriach:

- własny wybór człowieka - choroba psychiczna, alkoholizm lub zażywanie innych używek (w tym narkotyki), bezrobocie, brak środków finansowych, konflikty w rodzinie, niekorzystne warunki życia w okresie dzieciństwa;
- mogą znajdować się w samej jednostce, lub są zewnętrznie na nią skierowane (np. bezrobocie, klęska żywiołowa, recesja), ewentualnie tkwią w polityce państwa, które może powstrzymać rozwój ubóstwa.

Uzupełniając powyższe określenia i podziały, należy przedstawić pojęcie „bezdomny”.

Bezdomny to człowiek nieposiadający dóbr materialnych, żyjący na bieżąco, czyli dniem dzisiejszym. Są mu obce zachowania dotyczące przezorności oraz dbałości o przyszłość własną i najbliższych. Biorąc pod uwagę powyższą definicję, można wyodrębnić **cztery**

kategorie osób bezdomnych:

- zdolni do samodzielności życiowej bezdomni z przymusu;
- niezdolni do samodzielności życiowej bezdomni z przymusu;

- zdolni do samodzielności życiowej bezdomni z wyboru;
- niezdolni do samodzielności życiowej bezdomni z wyboru.

Na gruncie polskim klasyfikacja przyczyn bezdomności dokonywana jest przez wielu autorów. Bardzo szczegółowego podziału dokonała A. Durcz-Walczak, która najczęściej występujące czynniki, implikujące omawiane zjawisko, określa jako:

- **społeczne**: należy do nich sytuacja społeczno-ekonomiczna, której efektem jest bezrobocie, brak miejsc w szpitalach i zakładach opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi niewymagających ciągłej hospitalizacji, brak miejsc dla rencistów, emerytów i starców w domach opieki społecznej, brak troski o wychowanków opuszczających domy dziecka, brak środków i miejsc dla osób zarażonych wirusem HIV;
- **związane z chorobami i patologią**, do których można zaliczyć alkoholizm, przestępczość, brak opieki ze strony najbliższych, w wypadku kobiet – prostytutkę (choć w ostatnim okresie młodzi chłopcy również realizują ten proceder) zachowania psychopatyczne mężczyzn w stosunku do kobiet (znęcanie się nad rodziną);
- **natury psychologicznej** (występują znacznie rzadziej niż dwie poprzednie przyczyny), do których możemy zaliczyć przede wszystkim świadomy wybór innego sposobu życia, odmiennego systemu wartości – generują typ „wiecznego wędrowca i tułacza”;
- **natury prawnej**, np. eksmitowanie z budynku mieszkalnego lokatora z powodu długów i zaległości w opłatach czynszu.

K. Wierzbicka natomiast wskazała na istnienie pięciu czynników bezdomności:

osobowościowych, środowiskowych, systemowych, zdrowotnych i przypadku losowego.

Najczęstszymi przyczynami bezdomności według S. Sidorowicza są:

pogłębiające się ubóstwo; utrata pracy; brak lub zniszczenie oparcia społecznego; emigracja i migracja; niepełnosprawność umysłowa; wychowanie w warunkach skrajnej deprivacji uczuciowej; uzależnienie od substancji psychoaktywnych; choroby psychiczne; proces deinstytucjonalizacji (zamknięcie, niekiedy na mocy ustawy, dużych szpitali psychiatrycznych).

Etapy bezdomności

Przejście do stanu bezdomności poprzedzone jest wieloma czynnikami, np.:

nieszczęściem, zaburzeniem osobowości, utratą zdrowia, zachowaniami agresywnymi lub pasywnymi, uzależnieniami wszelkiego rodzaju.

Stan przejścia trwa przez dłuższy czas. Wówczas kumulują się różnego rodzaju negatywne zjawiska, z którymi człowiek próbuje sobie radzić, a jednocześnie z nimi walczy, aby odsunąć od siebie perspektywę bezdomności. Pozbawia go bowiem ona nie tylko dóbr materialnych, ale również pozycji społecznej, a tym samym godności osobistej.

Bezdomni tracą ambicje, podejmują czynności, których wcześniej by się wstydzi i które dotąd uważali za poniżające człowieka, np. żebractwo, wybieranie pokarmu ze śmietnika, spanie w przypadkowych miejscach.

Bezdomni przestają mieć jakiegokolwiek plany, żyją z dnia na dzień, wycofują się z życia i jednocześnie nie podejmują działań w celu zmiany własnej egzystencji.

Bardzo niebezpieczną granicą jest akceptacja stanu własnej bezdomności i utożsamianie się z innymi bezdomnymi.

Na pierwszym etapie człowiek napotyka na swojej drodze trudności, z którymi nie może sobie sam poradzić pomimo podejmowanych prób. Często sięga po alkohol, narkotyki czy inne używki, co prowadzi w konsekwencji do długotrwałego ich zażywania oraz utraty pracy zawodowej i rozpadu rodziny, która jest podstawą właściwej egzystencji każdego człowieka. Pierwszym krokiem w bezdomność, kiedy następuje rozpad rodziny lub załamanie planów życiowych osoby młodej, są ucieczki z domu.

Takie zachowania występują coraz częściej, ponieważ dzieci i młodzież nie radzą sobie psychicznie z trudnościami, z jakimi przychodzi im się współcześnie mierzyć.

Najłatwiejszym rozwiązaniem staje się więc odsunięcie sytuacji sprawiającej jakąkolwiek trudność czy będącej przyczyną bólu, czyli ucieczka z domu. Od takiej decyzji do bezdomności jest tylko jeden krok.

Drugi etap to ubóstwo, które jest niekiedy ceną transformacji społeczno-ustrojowej w Polsce, ale również ewentualnych błędów polityki społecznej państwa.

Liczba osób zbliżających się do granic ubóstwa ciągle rośnie. Jest ono związane nieodłącznie z bezrobociem, najpoważniejszym problemem społecznym i gospodarczym w naszym kraju. Bezrobotny powoli traci zasoby materialne, stopniowo poddaje się bezradności, ma poczucie, że jest zbędny. W ostateczności ewoluuje w kierunku bezdomności. Zjawisko ubóstwa odnosi się nie tylko do kategorii materialnych, ale może mieć również wymiar społeczno-kulturalny, polityczny, psychologiczny i fizjologiczny.

Najczęściej rozpatruje się trzy płaszczyzny ubóstwa:

- materialne, gdy brakuje środków do podstawowej egzystencji;
- kulturalne, gdy mamy do czynienia z minimalizacją wartości, ideałów, doświadczeń, z brakiem kontaktów ze środowiskiem i kulturą;
- społeczne, gdy osoba lub rodzina zamyka się przed kontaktami z innymi ludźmi.

Etap trzeci to stawanie się bezdomnym w różnych wymiarach: kulturowym, egzystencjalnym, psychologicznym, etyczno-moralnym. W tej fazie bezdomny traktuje sytuację, w której się znalazł, jako przejściową. Czyni on wszelkie starania, ale bez większego sukcesu, aby pozyskać pracę, odłożyć pieniądze, ograniczyć nadużywanie alkoholu. Ciągle ma nadzieję, że wróci do domu rodzinnego, przyjaciół, normalnego życia. Jednak w sytuacji, w jakiej się znajduje, moment ten oddala się zamiast przybliżyć. Stały brak środków finansowych powoduje, że nie są zaspokajane jego podstawowe potrzeby, a w świadomości są one już nawet redukowane. Na tym etapie następuje stopniowa akceptacja własnego położenia. Człowiek zaczyna docierać do miejsca pobytu innych bezdomnych i się z nimi utożsamiać. Należy jednak podkreślić, że emocjonalna i świadomościowa akceptacja utraty dotychczasowego trybu życia trwa najdłużej.

Etap czwarty to przystosowanie się do bezdomności.

Jednostka nie podejmuje już żadnych prób, aby zmienić stan swojej egzystencji. Godzi się na bezdomność ze wszystkimi jej konsekwencjami: głodem, ubóstwem, brakiem poczucia bezpieczeństwa, szacunku. Na tym etapie następuje psychiczna akceptacja stanu bezdomności i całkowite zubożenie. Zanika samokontrola.

Człowiek odstępuje od pewnych dotychczasowych zachowań, zaczyna troszczyć się tylko o jedzenie, spanie i najczęściej o alkohol oraz papierosy. W tej fazie pojawia się tzw. dobre poczucie wynikające z faktu bycia bezdomnym.

Po dłuższym czasie rodzi się nawet świadomość, że stan ten jest wyjątkowy, stanowi pewne wyróżnienie, wyjątkowość, przywilej. Generuje to niechęć do innego stylu życia. Bezdomny przyjmuje postawę roszczeniową i mówi o krzywdzie, jaką wyrządziło mu społeczeństwo. Z tej fazy bardzo trudno wyjść człowiekowi bez pomocy z zewnątrz, przypadki powrotu do normalnego życia są rzadkie.

Etap piąty, końcowy to bezdomność właściwa – utrwalona.

Często nazywany jest fazą chroniczną. Charakteryzuje się pełnym przystosowaniem do stanu bezdomności i trwa od 6 do 10 lat. Na tym etapie bezdomny to człowiek tragicznie samotny, odepchnięty lub uciekający od innych ludzi, często zagubiony, dezorientowany, bez wiary i nadziei. Jego funkcjonowanie we wszystkich sferach życiowych jest upośledzone.

Szkolenie jest finansowane ze środków Samorządu Województwa Mazowieckiego. Usługa jest wykonywana w ramach zadań realizowanych przez Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej.

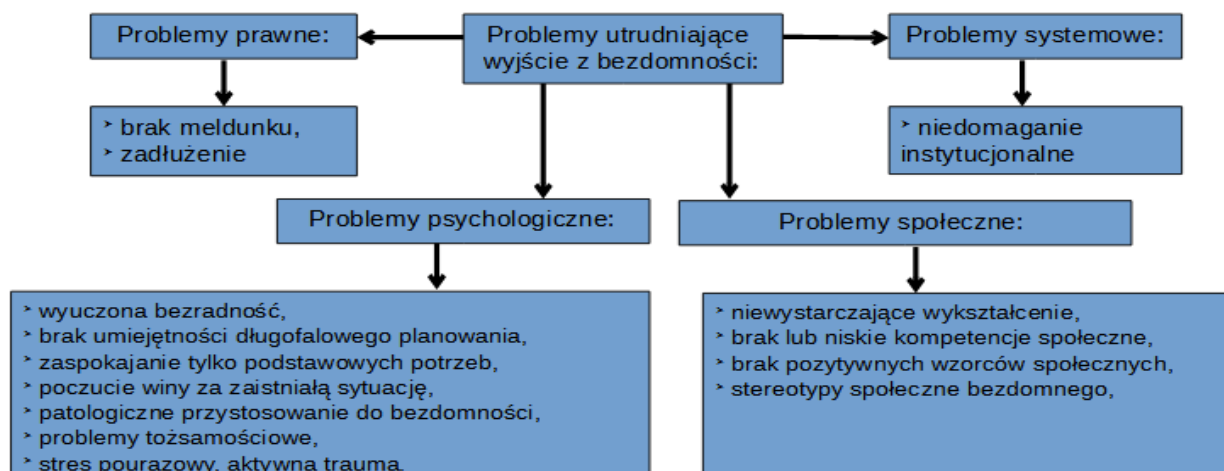
Pomoc osobom bezdomnym

Pomoc społeczna jako instytucja polityki społecznej państwa, jako instytucja polityki społecznej państwa, ma za zadanie: nieść pomoc jednostkom i rodzinom w przewyżczeniu ich trudnych sytuacji życiowych, których nie są w stanie pokonać wykorzystując własne środki i możliwości pomoc społeczna wspiera osoby i rodziny w wysiłkach zmierzających do zaspokojenia.

Podstawowy błąd pomagania osobom bezdomnym to:

aktywizacja zawodowa bez wcześniejszej terapii i resocjalizacji, budowanie systemu wsparcia w utrzymaniu zatrudnienia oraz w procesie usamodzielnienia.

Problemy utrudniające wyjście z bezdomności

Czym jest, na czym polega indywidualny program wychodzenia z bezdomności?

Zgodnie z Ustawą o pomocy społecznej indywidualny program wychodzenia z bezdomności to wsparcie dla osoby bezdomnej polegające na rozwiązywaniu jej problemów życiowych, przede wszystkim problemów rodzinnych, mieszkaniowych i związanych z zatrudnieniem.

Osoba bezdomna zgłaszająca się do Ośrodka Pomocy Społecznej w celu uzyskania pomocy tworzy wraz z pracownikiem socjalnym plan pomocy, który następnie musi zatwierdzić kierownik Ośrodka. Bezdomny objęty powyższym programem ma udzielaną pomoc w formie opłacania składki na ubezpieczenie zdrowotne.

Przed opracowaniem indywidualnego programu pracownik socjalny analizuje szczegółowo sytuację życiową osoby wymagającej pomocy. Bierze pod uwagę każdą sferę życia podopiecznego. Określa także jego możliwości i mocne strony, tj., cechy charakteru, wykształcenie, zdolność do zatrudnienia. Osoba bezdomna ma obowiązek współpracować z pracownikiem socjalnym w realizacji programu.

Kiedy osoba bezdomna przebywa w schronisku dla bezdomnych, indywidualny plan wychodzenia z bezdomności jest opracowywany przez pracownika socjalnego tej jednostki.

W takim wypadku realizatorem działań określonych w programie będzie schronisko.

Pracownik socjalny wspiera osobę bezdomną w uzyskaniu należnych świadczeń, ułatwia dostęp do świadczeń służby zdrowia, w tym do leczenia uzależnień, pomaga w znalezieniu zatrudnienia, skierowuje do specjalistów z różnych dziedzin (np. prawnik, psycholog), nawiązuje kontakt z rodziną bezdomnego, pomaga w złożeniu wniosku o przydział mieszkania. Zakończenie programu następuje w chwili, kiedy osoba przestaje być osobą bezdomną. Przerwanie realizacji programu następuje, kiedy osoba bezdomna rażąco naruszy postanowienia programu, opuści miejsce realizacji programu bez udzielenia żadnej informacji bądź gdy osoba oświadcza, że odstępuje od realizacji programu.

Podstawy zdrowej komunikacji:

- nie oceniaj;
- nie uogólniaj;
- nie interpretuj;
- nie dawaj dobrych rad;
- daj poznać się;
- poznaj partnera;
- przekazuj informacje zwrotne.

Profilaktyka bezdomności

Membrana oporu społecznego i instytucjonalnego

Edukacja osób pomagającym osobom bezdomnym i zagrożonym bezdomnością:

Szkolenia w zakresie:

- podstaw terapii uzależnień, ze szczególnym uwzględnieniem zjawiska współuzależnienia,
- pedagogiki specjalnej

Projekty związane z wczesną diagnozą zagrożenia bezdomnością:

W ramach różnych projektów udzielenie odpowiedniej pomocy rodzinie np projekt asystent rodziny, przeciwdziałanie eksmisjom poprzez uzyskanie informacji o powstających długach czynszowych, współpraca z sądami, policją, szkołami, izbami wytrzeźwień, spółdzielniami mieszkaniowymi

Terapia uzależnień:

Terapia uzależnienia od alkoholu oraz współuzależnienia rodzin, podejmowana możliwie jak najwcześniej, zanim nastąpi rozpad rodziny, odpowiednia ilość placówek i terapeutów

Informacja i edukacja społeczeństwa w zakresie:

- dostępnej pomocy w stworzonym systemie
- przeciwdziałania bezdomności poprzez nie udzielanie pomocy finansowej osobom zebrzącym

Ekonomia społeczna:

CIS
Spółdzielnie socjalne
Zakłady pracy socjalnej
Prace społecznie użyteczne
Inne projekty aktywizacji zawodowej (lepiej dać sponsorowaną pracę niż pieniądze)

Mieszkalnictwo:

Tworzenie wszelkiego rodzaju subsydiowanych mieszkań i kwater
Indywidualne programy wychodzenia z bezdomności

Szkolenie jest finansowane ze środków Samorządu Województwa Mazowieckiego. Usługa jest wykonywana w ramach zadań realizowanych przez Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej.